Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

STATISTISKE MEDDELELSER,

TOLVTE BIND.

UDGIVET AF DET STATISTISKE BUREAU.

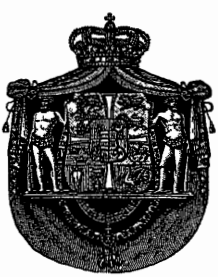

KJÖBENHAVN.

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1875.

DET STATISTISKE
DEPARTEMENTS BIBLIOTEK
DANMARK

V.

Soldaternes Skrive- og Læsefærdighed.

Efter Opfordring fra det statistiske Bureau lod Krigsministeriet i 1873 anstille en Undersögelse af det paa Sessionerne for dette Aar udskrevne og ved Afdelingerne tjenstgjörende Mandskabs Læse- og Skrivefærdighed.

Undersögelserne foretoges efter omstaaende, af Bureauet udarbeidede Schema:

I Alt prövedes 9131 Mand.

Af disse kunde:

Skrive almindelig Sammenskrift og læse baade Tryk og Skrift	7888.
Blot skrive deres Navn, men læse baade Tryk og Skrift . .	154.
Slet ikke skrive men læse baade Tryk og Skrift	7.
Blot skrive deres eget Navn og alene læse Tryk	773.
Slet ikke skrive og alene læse Tryk	125.
Skrive deres eget Navn, men slet ikke læse	91.
Hverken skrive eller læse	93.
Tilsammen . . .	9131.

Af det samlede Antal, der prövedes, kunde altsaa 86,4 % (7888 Individer) baade læse og skrive; 11,6 % (1059 Individer) kunde kun læse, og af disse kunde atter omtrent de fem Sjettedele kun læse Tryk; 2,0 % (184 Individer) kunde hverken læse eller skrive. Iblandt de Udskrevne, der iövrigt hverken kunde skrive eller læse, var der dog mange, som idetmindste kunde skrive deres eget Navn, men paa den anden Side var der mellem dem, der dog kunde læse, adskillige, der ikke engang besad dette Minimum af Skrivefærdighed; ialt fandtes der blandt det prövede Mandskab 225 Individer eller 2,5 %, som ikke kunde skrive deres eget Navn.

Bataillon (Regiment).

* Den Skole, hvori Vedkommende har modtaget Undervisning, var beliggende i:	A. Antal af dem, der kunne læse baade Tryk og Skrift:				B. Antal af dem, der alene kunne læse Tryk:			C. Antal af dem, som slet ikke kunne læse:			
	som tillige kunne skrive almindelig Sammenskrift.	som blot kunne skrive deres Navn.	som slet ikke kunne skrive.	Ialt.	som blot kunne skrive deres Navn.	som slet ikke kunne skrive.	Ialt.	som blot kunne skrive deres Navn.	som slet ikke kunne skrive.	Ialt.	
Kjöbstæderne											
Landdistrikterne											

Af det samlede Antal Prövede havde 1516 modtaget deres Skoleundervisning i Byerne, 7615 paa Landet; Resultatet af Pröven var for enhver af disse to Grupper Følgende:

Af de Udskrevne, der havde faaet deres Undervisning i Skoler, beliggende i

kunde:	Landdistrikterne:	Byerne:
Skrive almindelig Sammenskrift og læse baade Tryk og Skrift	6429	1459
Blot skrive deres Navn, men læse baade Tryk og Skrift	148	6
Slet ikke skrive, men læse baade Tryk og Skrift	5	2
Blot skrive deres Navn og alene læse Tryk	737	36
Slet ikke skrive og alene læse Tryk	121	4
Skrive deres eget Navn, men slet ikke læse	86	5
Hverken skrive eller læse	89	4

Resultaterne stillede sig altsaa betydelig gunstigere for Byerne end for Landdistrikterne.

Blandt de Soldater, der havde modtaget deres Skoleundervisning i Byerne, kunde 96,2 % baade læse og skrive, men af dem, der havde modtaget Skoleundervisning i Landdistrikterne, kun 84,4 %. Antallet af dem, der kun kunde læse, var blandt de Udskrevne fra Byerne 3,2 %, fra Landet 13,3 %. Antallet af dem, der hverken kunde skrive eller læse, belöb sig til 0,6 % af de fra Byerne, og til 2,3 % af de fra Landet Udskrevne.

Undersöger man, hvorledes Forholdene stillede sig i de forskjellige Dele af Landet, og skjælnes mellem Kjöbenhavn, Jylland og Öerne, faaes følgende Resultater.

Blandt de Udskrevne, der havde faaet deres Undervisning i Skoler, beliggende

kunde:	I Kjöbenhavn.	paa Öerne ud. Kbhvn.			I Jylland.		
		i Kjöbstæderne.	paa Landet.	Ialt.	i Kjöbstæderne.	paa Landet.	Ialt.
Skrive almindelig Sammenskrift og læse baade Tryk og Skrift	506	507	3333	3840	446	3096	3542
Blot skrive deres Navn, men læse baade Tryk og Skrift	1	5	100	105	"	48	48
Slet ikke skrive, men læse baade Tryk og Skrift	1	"	4	4	1	1	2
Blot skrive deres Navn og alene læse Tryk	8	17	469	486	11	268	279
Slet ikke skrive og alene læse Tryk . .	1	2	63	65	1	58	59
Skrive deres Navn, men slet ikke læse	"	"	60	60	5	26	31
Hverken skrive eller læse	1	3	56	59	"	33	33

Udregnes Procentforholdet, faaes, at af det samlede Antal Prövede kunde blandt de Udskrevne fra:

	Kjöbenhavn.	Öerne ud. Kbhvn.			Jylland.		
		Kjöbstæderne.	Landet.	Ialt.	Kjöbstæderne.	Landet.	Ialt.
Læse og skrive . .	97,7%	94,9%	81,6%	83,1%	96,1%	87,7%	88,7%
Kun læse	2,1 -	4,5 -	15,6 -	14,3 -	2,8 -	10,6 -	9,7 -
Hverken læse eller skrive	0,2 -	0,6 -	2,8 -	2,6 -	1,1 -	1,7 -	1,6 -

Det fremgaaer heraf, at Antallet af de udskrevne Soldater, der baade kunde skrive og læse, forholdsvis var större blandt Jyderne end blandt Öboerne, og dette gjælder saavel for Landdistrikternes som for Byernes Vedkommende, dog med Undtagelse af Kjöbenhavn, for hvilken Forholdet var bedre end for nogen af de andre Hovedbestanddele af Landet.

Vilde man gaa mere i det Enkelte og betragte Forholdene i de enkelte Amter eller i de enkelte Byer, vilde der fremtræde meget betydelige Forskjelligheder; men Tallene vilde da blive saa smaa, at man ikke fra dem kunde drage Slutninger om mere almindelige Forhold, der kunde gjöre Krav paa at være endog blot nogenlunde paalidelige.

De her omhandlede Data angaaende Soldaternes Læse- og

Skrivefærdighed kunne vistnok i og for sig ikke gjöre Krav paa nogen særdeles stor Interesse, thi den Oplysning, de give om det Standpunkt, hvorpaa Skoleundervisningen staaer her i Landet, er temmelig ufuldkommen og i al Fald stærkt begrændset. De anförte Tal angaa jo nemlig ikke hele Befolkningen, men kun en lille Del af denne; Tallene vise kun, at et ikke ringe Antal Individer har faaet en meget overfladisk Oplæring, og at altsaa meget endnu staaer tilbage at udrette; men de afgive dermed intet virkeligt Vidnesbyrd om, at vort Skolevæsen staaer paa et lavt Trin; thi der siges jo Intet om det Standpunkt, hvortil det langt overveiende Flertal af Befolkningen bringes, der baade kan læse og skrive.

Naar det statistiske Bureau desuagtet har foranlediget disse Data indsamlede, da er det fordi der saavel fra tidligere Tid her i Landet, som fra de fleste fremmede Lande foreligger aldeles tilsvarende Data, med hvilke der altsaa kunde foretages Sammenligninger, og det er jo dog först ved en Sammenligning med andre Tider og andre Lande, at Tallenes Betydning fremlyser.

I Aarene 1859 og 1860 blev der foretaget en lignende Undersögelse af det ved Armeens forskjellige Afdelinger til Tjeneste værende Mandskabs Læse- og Skrivefærdighed. Undersögelsen blev da foretagen efter et noget mere summarisk Schema, idet der spurgtes, om Vedkommende

1) «kan læse og skrive,
2) kan kun læse,
3) kan hverken læse eller skrive»,

samt om, til hvilken Troppeafdeling og til hvilket Udskrivningsdistrikt de Prövede hörte. Man kan derfor ikke altid skjælne mellem, fra hvilke Landsdele de prövede Soldater vare, om fra Jylland eller Öerne, By eller Land osv., og det er derhos noget tvivlsomt, hvad der maa forstaaes ved de enkelte Rubriker i Schemaet, saaledes navnlig om der ved «kan kun læse» forstaaes de Individer, der kunne læse baade Skrift og Tryk, eller kun de, der alene kunne læse Tryk. Den Forskjel, der fremkommer ved at vælge enten den ene eller den anden Opfattelse, er imidlertid saa lille, at den ikke kan blive af nogen væsentlig Betydning for Resultatet.

Ved Undersögelsen i 1859—60 kom man til følgende Resultater:

Af 8844 Soldater, der underkastedes Prøven, kunde:

Baade skrive og læse . .	7813	eller 88,3%	af det samlede Antal.
Kun læse	786	— 8,9 -	— — —
Hverken læse eller skrive	245	— 2,8 -	— — —

Som ovenfor anført viste Prøven i 1873, at

Baade læse og skrive kunde	86,4%
Kun læse	11,6 -
Hverken læse eller skrive	2,0 -

Foretages for Prøverne i 1859 og 60 en Deling efter Soldaternes Hjemstavn, saavidt en saadan Deling lader sig gjennemføre, faaes at:

Af 406 Soldater, der hörte hjemme i Kjöbenhavn, kunde 391 baade læse og skrive, 7 kun læse og 8 hverken læse eller skrive.

Af 3165 Soldater, der hörte hjemme paa Öerne udenfor Kjöbenhavn, kunde 2869 baade læse og skrive, 203 kun læse og 93 hverken læse eller skrive.

Af 2366 Soldater, der hörte hjemme i Jylland, kunde 2124 baade læse og skrive, 198 kun læse og 44 hverken læse eller skrive.

Udtrykkes disse Resultater som Forholdstal, faaes, at af de Soldater, der hørte hjemme

	i Kjöbenhavn.	paa Öerne uden Kbhvn.	i Jylland.
kunde baade læse og skrive .	96,3% . . .	90,7% . . .	89,8%
kun læse	1,7 - . . .	6,4 - . . .	8,4 -
hverken læse eller skrive . . .	2,0 - . . .	2,9 - . . .	1,8 -
	100,0 . . .	100,0 . . .	100,0.

Prøven i 1873 gav angaaende de tilsvarende Forhold følgende Oplysninger:

Af dem, der havde modtaget Skoleundervisning

	i Kjöbenhavn.	paa Öerne uden Kbhvn.	i Jylland.
kunde læse og skrive . .	97,7% . . .	83,1% . . .	88,7%
kun læse	2,1 - . . .	14,3 - . . .	9,7 -
hverken læse eller skrive	0,2 - . . .	2,6 - . . .	1,6 -
	100,0	100,0	100,0

Der er saaledes en temmelig nöie Overensstemmelse mellem de Resultater, der fremkom ved disse to Undersögelser, uagtet der dog ligger et Tidsrum af 13 à 14 Aar mellem dem, og uagtet det benyttede Materiale ikke er gänske ens, idet blandt Andet Stillingsvæsenet endnu bestod, da den förste Undersögelse foretoges. Fra de fremkomne Resultater at ville drage almindelige Slutninger om Skoleundervisningens Fremgang eller Tilbagegang i hele Landet eller i enkelte Landsdele vilde neppe være berettiget, thi de Forskjelligheder, der findes mellem de to Undersögelsers Resultater, ere ikke större end, at de meget godt kunne tilskrives en forskjellig Fremgangsmaade ved Undersögelsen eller Lignende.

Blandt de Lande, fra hvilke nogenlunde tilsvarende Oplysninger haves, staaer överst **Schweiz**, hvor i Gjennemsnit c. 2% af det udskrevne Mandskab hverken kunde læse og skrive. I de enkelte Kantoner var Resultatet iövrigt temmelig forskjelligt. I Appenzell kunde saaledes samtlige Udskrevne læse og skrive, i Zürich manglede kun 0,55%, i Genf 0,79%, i Basel 0,90%, i Solothurn 1,46%, i Bern 1,91%, i Waadt 2,50%, i Luzern 3,84%, i Glarus 4,00% Evne til at læse og skrive.

I **Preussen** varierede Procent-Antallet af de Udskrevne, der manglede Skoledannelse, fra 0,40% og 0,97% (i Provindserne Hohenzollern og Sachsen) til 18,90% (i Provindsen Posen). I 8 Provindser var Antallet af dem, der hverken kunde læse eller skrive, under 2,0%, og altsaa mindre end i Danmark, og kun i 4 Provindser (Pommern, Schlesien, Preussen og Posen) större; i Gjennemsnit

for hele Preussen var Procent-Antallet af dem, der hverken kunde læse eller skrive, alligevel större end i Danmark, nemlig 4,59%.

Den i Danmark i Aarene 1859 og 1860 anstillede Undersögelse, der omfattede Mandskabet fra hele Monarkiet, gav for **Hertugdömmernes** Vedkommende det Resultat, at af de fra Slesvig Udskrevne, kunde 2,6%, af de fra Holsteen og Lauenborg Udskrevne 3,8% hverken læse eller skrive, altsaa et Resultat, der for Slesvigs Vedkommende omtrent var ligt med, for Holsteens Vedkommende noget ringere end det tilsvarende for Kongeriget. Undersögelser, der senere, i Aarene 1868—69 og 1872—73, ere anstillede i Hertugdömmerne, have dog givet et bedre Resultat, nemlig at kun 0,67% og 0,98% af de Udskrevne hverken kunne læse og skrive.

I **Nederlandene** kunde af de i 1867 og 1868 udskrevne Soldater 17,74% hverken læse eller skrive, 2,31% kun læse. Gunstigst var Forholdet i Nordholland og Drenthe, ugunstigst i Nordbraband og Zeeland.

I **Frankrig** kunde af de i 1867 udskrevne Soldater lidt over 20% hverken læse eller skrive og 2 à 3% kun læse. — Ved de senere Folketællinger i Frankrig er der sögt Oplysninger om den samlede Befolknings Læse- og Skriveevne, og man er derved kommen til følgende Resultater:

Af Befolkningen over 6 Aar kunde i 1872

hverken læse eller skrive . . . 30,77%

kun læse . . . . . 10,94%.

Bedst var i det Hele taget Forholdene i de östlige og nordöstlige Grændsedepartementer, slettest i de sydvestlige Departementer; i 11 Departementer kunde over Halvdelen af Befolkningen hverken skrive eller læse. Med Hensyn til disse Undersögelser maa det dog bemærkes, at da de tillige omfatte Kvinderne, og da disses Læse- og Skrivefærdighed overalt har vist sig at være ringere end Mændenes, kunne de paa denne Maade indvundne Resultater ikke udenvidere sammenlignes med de Resultater, som fremkomme ved Undersögelser, der kun omfatte Soldater.

I **Storbrittanien** synes de anstillede Undersögelser at have givet et temmeligt forskjelligt Resultat, idet Angivelserne fra dette Land

om det forholdsvise Antal af Soldater, der ikke kunne skrive eller læse, variere fra 12% til 30%.

I **Belgien** kunde af de i Aaret 1861 Udskrevne c. 32% hverken læse eller skrive og c. 7% kun læse.

I **Österrig-Ungarn** kunde 54% af de Udskrevne ikke læse og skrive. Af de enkelte Dele af Monarkiet staaer Nieder-Oesterreich överst med kun 3,8% «Analfabeter», derefter följer Ober-Oesterreich med 10,7% og Böhmen med 31,9%. Antallet af «Analfabeter» var störst i Dalmatien og Istrien, hvor de udgjorde 99,2% af det hele Antal Udskrevne, men ogsaa i Bukowina, Galizien, Krain, Görz-Gradiska, Kroatien, Slavonien og Siebenbürgen belöb de sig til over 90%.

I **Italien** kunde af de i Aaret 1872 udskrevne Soldater 56,74% hverken læse eller skrive, men der har i de senere Aar vist sig en stadig og ikke ubetydelig Fremgang i denne Henseende. Læse- og Skrivefærdigheden er omtrent dobbelt saa almindelig blandt Befolkningen i de nordlige Provindser, som i Neapel og Sicilien.

I **Rusland** kunde i 1872 af de udskrevne Soldater 88% ikke læse og skrive, men ogsaa her viser der sig nogen Fremgang i de senere Aar, i 1868 og 1869 udgjorde saaledes Antallet af dem, der ikke kunde læse og skrive, over 90%.

Man maa ganske vist være overordentlig varsom med at sammenligne og uddrage Resultater af ovenstaaende Data, thi dels ere jo Udskrivningsforholdene forskjellige, det er ikke overalt de samme Samfundslag, der danne Udskrivningsmassen, dels kan man ikke vide, hvilke Forskjelligheder i Opfattelsen af, hvad der maa forstaaes ved at kunne læse og skrive, der har gjort sig gjældende ved de forskjellige Undersögelser, og endelig ere enkelte af Angivelserne ikke aldeles bestemte og tydelige i deres Udtryk; men selv om man derfor ikke i alle Tilfælde kan stole paa ved disse Data at komme til aldeles rigtige Resultater med Hensyn til, i hvilken Grad Læse- og Skrivefærdigheden er udbredt i de forskjellige Lande, saa tale dog flere Omstændigheder for, at de Feil, der i saa Henseende maatte fremkomme, i de fleste Tilfælde ikke i nogen væsentlig Grad ville paavirke Resultaterne, og særlig

gjælder dette, naar man foretager en Sammenligning mellem Danmark og andre Lande; thi de Forskjelligheder, der her möde os, ere saa betydelige og stærkt fremtrædende, at de umulig for nogen væsentligere Del kunne tilskrives de omtalte Mangler ved det statistiske Materiale.

At som ovenfor vist ca. 14,0% af den voxne mandlige Ungdom her i Landet ikke kan skrive og ca. 2% endog hverken skrive eller læse, er jo ganske vist absolut seet et mindre tilfredsstillende Forhold, og det viser, at meget endnu staaer tilbage at udrette paa dette Omraade; men sammenligne vi dette Resultat med de tilsvarende oven for anförte for fremmede Lande, viser det sig desuagtet, at vi med Hensyn til Udbredelsen af Læse- og Skrivefærdigheden iblandt Befolkningen ubetinget staa i Række med Europas bedst oplyste Nationer, at kun meget faa Lande i denne Henseende staa lige med os eller over os, men de allerfleste betydelig tilbage for os.

Det statistiske Bureau, August 1875.

V. Falbe-Hansen.